

Teoretické vstupy Jozefa Felixa do textologickej problematiky

Martin Navrátil

NAVRÁTIL, M.: Jozef Felix's theoretical contributions to textual studies
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 1, pp. 17-35

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.1.2>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6944-3254>

Key words: Jozef Felix, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry [Slovak Publishing House of Belles-Lettres], textual studies, editorial practice

The article outlines the profile of editorial work of Jozef Felix (1913 – 1977) and aims at grasping his conceptual contribution to research in Slovak textual studies and his influence on editorial practice in the 1950s when Slovak culture paid great attention to the publishing of literary heritage. The author takes into consideration the fact that J. Felix formed his vision of textual studies' strategies and aims of the discipline and editorial practice under the conditions and restrictions of the period (and in confrontation with these). The article identifies basic features of Felix's editorial approach that – since he was an editor of the section for Slovak and Czech literature at the Slovak Publishing House of Belles-Lettres – shaped the development of editorial practice in Slovakia. Drawing on Felix's key essays on the topic, especially on his *O vydávaní klasikov* ([Publishing the classics], 1953), *Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka* ([Notes on publishing Ján Kalinčiak's oeuvre], 1954), and the interview *Prekladať diela našich klasikov do dnešnej slovenčiny?* ([Should we translate the work of our classics into contemporary Slovak?] 1957), the article scrutinises his initiatory activities regarding the conceptual consolidation of textological principles, the contradictory issues pertaining to these, and the positive and negative impact these had on subsequent editorial projects. In this way, the paper contributes towards the knowledge of the history of Slovak textual studies.

Kľúčové slová: Jozef Felix, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, textológia, edičná prax

Začiatok päťdesiatych rokov 20. storočia bol v Československu poznačený tvrdým presadzovaním komunistického režimu a silnejúcou ideologizáciou. V prostredí Slovenskej akadémie vied a umení (ďalej SAVU) zásadným spôsobom obmedzovali slobodu vedeckého bádania podmienky, ktoré nastali po schôdzke predsedov a interných vedeckých pracovníkov vedeckých ústavov v júli 1950, kde mali zúčastnení predniesť kritiku a sebakritiku. Jozefovi Felixovi (1913 – 1977), literárnemu a divadelnému kritikovi, romanistovi, dramaturgovi a prekladateľovi, táto situácia výrazne sťažila prácu na monografii o Françoisovi Villonovi.¹ V roku 1951 musel dokonca opustiť Literárnovedný ústav SAVU. Jeho novým pôsobiskom bolo od augusta 1951 vydavateľstvo Tatran, v roku 1953 premenované na Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry (ďalej SVKL), ktorého prvoradou úlohou bolo v súlade s novým názvom vydávanie beletrie najmä z minulosti (na súveku umeleckú literatúru sa špecializovalo vydavateľstvo Slovenský spisovateľ). J. Felix sa v ňom stal vedúcim redaktorom oddelenia vydávania slovenskej a českej literatúry a v tejto pozícii pracoval až do roku 1960, keď sa vrátil do vedeckého prostredia, do Ústavu slovenskej literatúry SAV.²

Keďže J. Felix koncepcne prispel k podobe slovenskej edičnej činnosti – popri Jozefovi Ambrušovi (1914 – 1993), ktorého vklad bol predovšetkým v praktických edičných realizáciách –, je dôležité analyzovať jeho prínos do textologického diskurzu. Výskum jeho textologicko-edičného pôsobenia sa zároveň stáva projekčnou plochou uvažovania o podobách slovenskej textológie a ako taký by sa nemal zamerať len na vyznačenie všeobecných kontúr koncepcie J. Felixa, ale mal by tiež preskúmať, čo tieto rámce znamenajú a aké dôsledky so sebou prinášali pre konkrétnu prax i pre chápanie úloh textológie. Cestou k tomuto cieľu by mali byť analýza teoretických postojov J. Felixa k problematike editorstva a textológie a rovnako jeho vlastnej textologicko-editorkej práce. Aktuálna štúdia sa zaoberá prvou oblasťou.

Z hľadiska nastoleného tematického zamerania štúdie sú najrelevantnejšie tri texty J. Felixa z päťdesiatych rokov 20. storočia, keď sa vydávaniu literárneho dedičstva venovala veľká pozornosť: *O vydávaní klasikov* (1953), *Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka* (1954) a rozhovor *Prekladať diela našich klasikov do dnešnej slovenčiny?* uverejnený v bratislavskom *Večerníku* v roku 1957, ktorý poskytuje užitočné súvislosti pre širší kontext.³

Textologicko-edičnú prácu J. Felixa reflektujú literárni vedci v dvoch rovinách. Mikuláš Bakoš (1960), Zuzana Hašková (2013), Veronika Rácová (2020) a ďalší sa zaoberali predovšetkým Felixovým textom *O vydávaní klasikov* v kontexte formovania sa slovenskej textológie. Ďalší bádatelia hodnotili J. Felixa najmä v kontexte jeho osobného vkladu do textológie a vydávania slovenskej literárnej klasiky. Marianna Prídavková-Mináriková v príspevku *Jozef Felix – textológ*

1 J. Felix 5. júla 1950 svoju sebakritiku nepodal s takou servilitou, akú bolo možno vidieť v sebakritike iných výskumníkov. Možno v nej nájsť aj subverzívny, ironický tón, keď okrem obligátneho priznania sa k zanedbávaniu sústavného ideologického školenia označil za jednu z príčin svojej rezignácie na dokončenie monografie aj nedostupnosť kvalitnej študijnej literatúry zo západu. K téme Teplan 2016: 94-96.

2 J. Felix už mal skúsenosti s redakčnou prácou, v rokoch 1942 – 1951 bol šéfredaktorom edície Spoločnosť priateľov klasických kníh, ktorú vydávalo bratislavské vydavateľstvo Academia.

3 Obraz dotvárajú aj ďalšie texty J. Felixa, napríklad Vydanie Dobšinského rozprávok videné od redakčného stola (Felix 1958) či Klasické literárne diela v úpravách: Niekoľko poznámok a návrhov (Felix 1961).

(1982) sumarizovala vydavateľskú kariéru J. Felixa, jeho záujem o vydávanie ľudovej slovesnosti, projekt vnútrojazykového prekladu, názory na adaptácie svetovej literatúry pre deti a mládež, zásluhy na uvádzaní slovenských klasikov do českého kontextu, vydanie Kraskových prekladov Mihaia Eminesca *Tiene na obraze času* (1956) aj zostavenie prvých výberov z poézie Andreja Plávku a Laca Novomeského.⁴ Július Pašteka hovoril o podiele J. Felixa na vytvorení „exaktnej editorskej praxe na základe modernej textológie, literárnej vedy a jazykovedy“ (Pašteka 2008: 159) a jeho prácu zahŕňal atribútmi ako exaktný, prísny, vzorný, vedecký, mikroskopický. Tieto texty predovšetkým súhrnne oceňovali Felixov editorský zástoj; pri sumarizovaní jeho rozsiahlych aktivít v oblasti vydávania slovenskej literárnej klasiky v nich nebol priestor – a pravdepodobne ani vôľa – na rozporovanie jeho edičnej koncepcie (s ktorou sa autori príspevkov zrejme stotožňovali) či vyrovnávanie sa s námietkami voči nej. Určujúce však boli aj okolnosti publikovania: stať M. Prídavkovej-Minárikovej vyšla pri piatom výročí úmrtia J. Felixa, Pašteková kapitola stručne opisujúca Felixovu editorskú činnosť bola súčasťou jeho monografického portrétu. Pri 100. výročí narodenia J. Felixa sa romanistka Katarína Bednárová primárne sústredila na jeho vplyv na utváranie slovenskej tradície vnútrojazykového prekladu (Bednárová 2014).

M. Prídavková-Mináriková uvádza, že J. Felix ovplyvňoval pri práci v SVKL predovšetkým profil edícií *Naši klasici*, *Odkazy našej klasiky*, *Výber*, *Hviezdoslavova knižnica* a *Naša tvorba* (Mináriková 1982: 128). Pričinil sa o to, že do prípravy jednotlivých zväzkov boli zapojení literárni vedci a jazykovedci. Zaslúžil sa aj o výchovu a usmerňovanie nasledujúcich generácií textológov a editorov.⁵ Jeho štúdiá *O vydávaní klasikov*, ktorá reagovala na predchádzajúci pracovný dokument *Návrh zásad pre vydávanie rukopisných pamiatok a tlačených diel slovenskej literatúry* (1950) pripravený pracovníkmi Literárnovedného ústavu SAVU, mala byť zase „východiskom konkrétnej práce pre vydavateľstvo a editorov“ (Mináriková 1982: 129).

Felixova koncepcia mala však aj problematické miesta, už v dobových recenziách sa popri všetkých pozitívach zintenzívnenej vydavateľskej práce objavovali výhrady k jednotlivým zväzkom SVKL. Pravdaže, išli prednostne na vrub konkrétnych editorov, ale niektoré výčitky, ktoré im boli adresované, mohli vychádzať práve z modelu pripraveného J. Felixom.

O vydávaní klasikov (1953)

Jednou z prvoradých úloh štúdie *O vydávaní klasikov* bolo definovať klasika (Felix 1953: 1136-1141). Nebola to náhoda, veď aj kľúčové edície novovzniknutého SVKL niesli názvy ako *Naši klasici* a *Odkazy našej klasiky*. Iná edícia, *Hviezdoslavova knižnica* (vznikla už v roku 1949), bola zase pomenovaná po klasikovi

4 S ohľadom na zameranie štúdie na vydávanie slovenskej umeleckej literatúry minulosti ostatné témy aktuálne ponechávam bokom.

5 M. Prídavková-Mináriková ich nemenovala, ale okrem nej medzi nich mohli patriť napríklad Michal Gáfrík a Jozef Nižnánsky. J. Pašteka použil v tejto súvislosti spojenie „Felixova škola“ (Pašteka 2008: 161).

20 národnej literatúry par excellence. Ideologické pasáže prítomné v štúdií⁶ mali zrejme zdôvodniť alebo dokonca až ospravedlniť výber autorov na vydanie a vytvoriť perspektívu, z akej by sa dali interpretovať ako spisovatelia pokrokoví a revoluční, s potenciálom stať sa klasikmi. V súlade s ideologicky očakávanou oporou v sovietskych vzoroch sa J. Felix pri definovaní pojmu klasik odvolal na článok sovietskeho spisovateľa Borisa Sergejeviča Riurikova *Odkaz klasikov* publikovaný v *Kultúrnom živote*, ale aj na výroky Maxima Gorkého a Vladimíra Iljiča Lenina. Súčasnosť mala vyrastať z vyrovnávania sa s minulosťou, hoci aj polemického, jednoducho „bez spojenia pokrokových tradícií s revolučným novátorstvom niet socialistického umenia, ktoré by mohlo byť hlboko zakotvené v národe“ (Felix 1953: 1141). Na rečnícku otázku, kto je klasik, odpovedal nasledovne: „Myslíme, že klasik je ten, kto sa dopracoval určitej umeleckej výšky, kto svojimi pokrokovými ideami môže prispievať na budovanie nového života, kto je nositeľom obsiahlejších i drobnejších právd, potrebných pre súčasný život, kto je, slovom, ‚exemplaire‘, ako hovoria Francúzi, čiže kto môže slúžiť za vzor! Klasik je ten, povedali by sme, kto je svojimi dielami z minulosti nástrojom kultúry prítomnosti“ (Felix 1953: 11). Takýmto služobným definovaním termínu – a ešte dezinterpretatívnymi predslovmi či doslovmi jednotlivých zväzkov – sa mohlo zaštitíť vydávanie mnohých autorov, ktorí boli z určitých dôvodov problematickí, no konsenzuálne patrili do základného fondu slovenskej literatúry.⁷ Ideologický tlak v ére forsírovaného socialistického realizmu sa podľa Júliusa Nogeho prejavoval panrealistickými tendenciami, v rámci ktorých „výber diel a ich výklad v doslovoch, ktorý zo všetkých autorov staršej literatúry robil realistov a vedel ich zhodnotiť viac-menej prívlastkami: pokrokový, ľudový, realistický, bez väčšieho dôrazu na estetické kvality diela a individuálne zvláštnosti“ (Noge 1967: 29). Viaceré z týchto prívlastkov sú prítomné aj v texte J. Felixa *O vydávaní klasikov*. Napokon, V. Rácová už upozornila na fenomén „dvojitého de-formovania“ slovenských klasikov, v zmysle deformovania textu a deformovania prostredníctvom interpretácie, na ideologické nánosy v teoretických textologických prejavoch, na

6 Ak si prečítame inštrukcie, podľa ktorých mali v lete 1950 vedeckí pracovníci SAVU robiť sebakritiku, je jasné, že tieto pasáže boli nevyhnutnosťou. V tomto „žánri“ mal každý pracovník podrobiť svoje konanie sebareflexii, či jeho práca je v súlade s úsiliami socialistickej spoločnosti (alebo ich, naopak, podryva buržoáznou ideológiou), či je v súlade s dialektickým a historickým materializmom a výsledkami sovietskej vedy. Mali si stanoviť aj „termínované záväzky“ na zlepšenie súčasného stavu.

7 Ak sa postupom času pojem klasik odideologizoval, predsa obsahuje isté sporné body. V tejto súvislosti uvediem kritiku pojmov klasik, klasický a podobne od Mojmirá Otrubu z roku 1970, ktorý upozornil na viacero dôležitých skutočností: vnímanie toho, čo je klasické, sa v čase mení; nutnosť rozlišovať klasické dielo a klasického autora (klasika), respektíve atribút klasickosti autora sa niekedy preniesie aj na niektoré jeho konkrétne dielo, ktoré nemusí byť vydatené; do klasického fondu prenikajú aj diela, ktoré sa tam udržali na základe nejakej recepcnej tradície, pomerne ľahkej čitateľskej prístupnosti (alebo aj komerčnej využiteľnosti); zaradenie určitého autora či diela do klasiky ovplyvňuje aj vymedzenie edície či generačná optika, takže popri konštantných hodnotách národnej literatúry dochádza k aktualizáciám klasického fondu; miesto v klasickom dedičstve národnej literatúry by nemalo byť vyhradené len autorovi či dielu, ale aj reprezentatívnemu žánru určitého obdobia vo vývine literatúry. Bližšie k téme Otruba 2012: 352-369. Napriek tomu termín klasik v štúdií naďalej používam, pretože je v tomto kontexte komunikačne zrozumiteľný.

„ideologické podložie“ edície Hviezdoslavova knižnica a vôbec počiatočného organizovaného vývinu slovenskej textológie (Rácová 2020: 3-5).⁸

Aspoň na ilustráciu, kto sa zместil do definície klasika, možno uviesť retrospektívny pohľad na autorské zloženie edície Naši klasici (neskôr Slovenskí klasici) za celé jej trvanie (1953 – 1974). Edícia tendovala ku kompletizácii autorských súborov klasikov, čím mala reprezentovať základný fond slovenskej klasiky. Základné obrysy korpusu klasikov boli načrtnuté zrejme ešte v čase redaktorskej činnosti J. Felixa, hoci k jeho korekciám mohlo dochádzať aj po jeho odchode z vydavateľstva. Medzi klasických slovenských autorov boli takýmto spôsobom zaradení Ján Chalupka, Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Samo Chalupka, Andrej Sládkovič, Janko Kráľ, Ján Botto, Ján Kalinčiak, Mikuláš Štefan Ferienčík, Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský, Ján Palárik, Svetozár Hurban Vajanský, Pavol Országh Hviezdoslav, Martin Kukučín, Jozef Gregor Tajovský, Božena Slančíková Timrava, Ján Čajak, Ladislav Nádaši-Jégé, Elena Maróthy-Šoltéssová, Ľudmila Podjavorinská, Janko Jesenský, Ivan Krasko, Vladimír Roy. Mimo „systému“ bol medzi prvé zväzky edície včlenený Alois Jirásek. Edícia Hviezdoslavova knižnica rozširovala repertoár autorov klasikov o ďalšie klasické diela a žánre (neskôr sa výrazne menil aj samotný profil edície).

Východiskom Felixovho textologického uvažovania v štúdiu *O vydávaní klasikov* sa stal predbežný prehľad edičnej práce predchádzajúcich generácií. Líniu začal od živelnéj práce Michala Rešetku, prvú uvedomelú editorskú prácu zaznamenal u Jozefa Karola Viktorina a určité cenné výsledky evidoval v edičnej práci Jozefa Škultétyho, Jaroslava Vlčka, Štefana Krčméryho, Josefa Jiráska, Jana Vilikovského, Milana Pišúta a Jozefa Ambruša. Kriticky vnímal prácu v domácich vydavateľstvách (Matica slovenská, Tranoscius, tlačiar Bežo, Spolok sv. Vojtecha), spomenul určité nedostatky knižnej kultúry (napríklad absenciu textologických a bibliografických poznámok či dokonca neuvedenie mena editora), dotkol sa tiež niektorých neželaných javov v príprave diela J. Kráľa, ale aj spornej edičnej praxe Andreja Mráza či Ruda Brtáňa a ďalších.

Okrem porušení textov, ktoré neboli dôsledkom zámernej editorskej manipulácie, ale iba dôsledkom zlého čítania textu, preklepov a podobne (čo je bez ďalších kontroverzií chyba), J. Felix pranieroval aj veľké množstvo sporných editorských zásahov. Kritikou v takýchto prípadoch si vymedzoval pole pôsobnosti editora v oblasti jazykovej úpravy textu. Z bohatého dokumentačného materiálu možno uviesť svojvoľné úpravy Jaroslava Vlčka, keď menil rytmus, slovosled či lexiku v básni J. Kráľa (za všetky aspoň „*Dobre je za pecou tam dakomu sedieť; / neznaťe čo jeden šuhaj musí trpieť*“ > „*Dobre je za pecou dakomu tam sedieť; / neznaťe čo všetko šuhaj musí trpeť*“) či keď M. Pišút z českých prvotín J. Kráľa odstraňoval kollárovské tvary (*na sardcích* > *na srdcích*) a slovakizmy (*na brehach* > *na březích*, *vypustí bučina* > *vypouští bučina*, *popluvali* > *poplivali*). A. Mrázovi vyčítal neodôvodnené úpravy v textoch J. Kalinčiaka (napríklad *počkaj len trochu* > *počkaj len trošku*, *viac* > *viacej*, *o dakom* > *o niekom*, *dakedy* > *kedysi*) a T. Vansovej, R. Brtáňovi v textoch J. Jesenského (napríklad „*aby mi dovolili niečo si kúpiť*

8 Peter Liba opísal ambivalentnú povahu vydávania umeleckej literatúry v päťdesiatych rokoch 20. storočia nasledovne: „Štát prevzal úlohu mecéna, ekonomickú garanciu, ale aj kontrolu nad výskumom a popularizáciou vedy a umenia, ako aj za popularizáciu umením“ (Liba 2005: 12).

22 *proti smädu*“ > „*aby mi dovolili niečo si kúpiť od smädu*“, *pravdepodobne* > *akiste*, *vachter* > *vochter*, *jedného žandára* > *istého žandára*, *predsa* > *jednako*, *lakýrky* > *lakýrovky*, *knedlík* > *knedla*, *ručník* > *šatôčka*, *strnulosť* > *zmeravenosť*) a Š. Krčméryho. Práve takéto invazívne editorské intervencie podľa J. Felixa vyvolávali potrebu zmeny, aby k takýmto neželaným zásahom viac neprichádzalo.

Očakávané zmeny však nepriniesol ani akademický Návrh zásad pre vydávanie rukopisných pamiatok a tlačených diel slovenskej literatúry (1950).⁹ J. Felix upozornil na ambivalentnosť inštrukcií k čitateľskému vydaniu v Návrhu, pretože práve takéto vydanie bolo cieľom SVKL. Zásady pripúšťali pravopisné a hláskoslovné zásahy do autorovho textu (pričom sa mali zachovať pôvodný slovný základ a syntax), no formuláciou „*nakolko je to len možné*“ ponechali editorovi nedefinovaný manipulačný priestor v zaobchádzaní s vplyvmi ľudovej reči, cudzích jazykov a s autorovými zvláštnosťami. To umožnilo subjektívnu interpretáciu toho, „*nakolko je to len možné*“. J. Felix sa podobral na spresnenie hraníc jazykovej úpravy textu.

Podľa neho je nutné „odmietnuť doterajšiu prax redaktorov, editorov i korektorov, ktorí jazyk našich klasikov menili celkom svojvoľne a po ktorých nám ostáva ako veľmi neblahé dedičstvo nie vrstva, ale priamo vrstvy apretátorských naplavenín na dielach našich klasikov“ (Felix 1953: 1156), neraz deformujúcich nielen autorov štýl, ale aj myšlienku. Na základe direktívy Timravy z korešpondencie s E. Maróthy-Šoltésovou „*nemeň na nej [na hre *Krása krás* – poznámka M. N.] nič*“, formuluje svoj postoj: „*hlavnou starosťou našou má byť *podat' čo najautentickejší text nášho spisovateľa-klasika*, taký text, v ktorom by bol autor tým, čím vskutku bol, taký text, ktorý by čo najvernejšie podával jeho vlastnú myšlienku i štylizáciu tejto myšlienky*“ (Felix 1953: 1156-1157; zvýraznil J. F.). Príznačné je, že vo zvýraznenom úseku vety sa nemal *podat' autentický text*, ale čo najautentickejší text, a že tento text bol definovaný dvomi faktormi: čo najvernejším podaním autorovej myšlienky a čo najvernejšou štylizáciou tejto myšlienky.

Kompetentný textológ mal byť podľa J. Felixa súčasne literárny historik, literárny kritik a jazykovedec, ktorý v prípade potreby „*bude vedieť presne oddeliť apretátorské naplaveniny od autorovho autentického textu*“ (Felix 1953: 1157). Zdá sa, že očakával, že editor bude z východiskového textu pomocou kolácie variantov (a prípadne pomocou ďalších dokumentárnych materiálov, dobovej literárnej produkcie, znalosti dobového jazyka a tak ďalej) postupne odstraňovať jednotlivé identifikované apretátorské (prípadne cenzúrne) „*naplaveniny*“. (Ako sa ešte neskôr ukáže v prípade J. Kalinčiaka, apretátorským zásahom do textu sa J. Felix dokázal vyhnúť aj pomocou výberu východiskového textu.) Nájst' čo najautentickejší text spisovateľa bol teda jeden princíp, ktorý mal určiť hranice optimálneho edičného prístupu (perspektívneho čitateľského vydania).

Druhé ohraničenie „*intervalu*“, v ktorom sa mal Felixov edičný prístup pohybovať, bol odvodený od jeho úvahy o chaotickej jazykovej situácii tiahnucej sa od polovice 19. storočia. Vzhľadom na neustálenú podobu jazyka (po roku 1848 narátal päť vzájomne si konkurujúcich noriem jazyka), ktorým písali slovenskí spisovatelia, J. Felix pripúšťal zníženú mieru nedotknuteľnosti jazyka slovenských

9 J. Felix citoval pasáže z Návrhu zásad..., s ktorými sa argumentačne vyrovnával. Text Návrhu zásad... aj s ďalšími dokumentmi svedčiacimi o úsilí organizovať edičnú prácu publikoval Teplan 2016b: 125-156.

klasikov, na rozdiel od klasikov ruských, francúzskych či španielskych. Slovenskí spisovatelia podľa neho neboli práve „exemplaires“, pretože museli zvädzať náročný boj o podobu svojho jazyka, no napriek tomu mohli a mali byť „nástrojom kultúry prítomnosti“ (Felix 1953: 1152). V podobných frázach o tom, ako majú byť diela minulosti aktívnym činiteľom pri formovaní prítomnosti, sa odzrkadľoval dobový tlak na sprístupnenie literárnych diel masám súčasných čitateľov, či možno dokonca presvedčenie o širokej spoločenskej pôsobnosti literatúry, ktoré malo zdôvodňovať a posilňovať úporné úsilie texty jazykovo priblížiť súčasníkovi.

Na základe toho J. Felix odmietal takzvaný textologický purizmus, teda v jeho perspektíve snahu zachovať textové znenie takmer nedotknuté, ktoré bolo podľa neho iba výsledkom nestabilnej jazykovej normy a absentujúcich slovenských vzdelávacích inštitúcií a ktorého dôsledkom by bolo „vnášanie chýb do textov našich klasikov [...] Bola by zrejme chyba, keby sa rešpektovali nekriticky aj očividné chyby týchto autorov, ich rozličné štylistické poklesky, syntaktické nedorišnosti, najmä ak prípadne vo svojom ďalšom vývine sami si tieto chyby odstraňovali a sami sa snažili o vyššiu jazykovú úroveň“ (Felix 1953: 1158). Klasik bol vzorový autor a vzhľadom na to bolo nemysliteľné, aby jazyk takéhoto autora nebol vzorový. J. Felix sa odvolal na básnika I. Kraska dožadujúceho sa práva, ktoré mu ostatne nikto nebral, aby zvlášť autori ako on, ktorým pri neexistencii slovenských škôl nebolo umožnené študovať materinský jazyk, mohli svoje texty upravovať.¹⁰ Pod touto zámienkou sa otváral priestor pre editorské zásahy a dokonca sa editorovi vyhradzovalo právo robiť úpravy v texte autora aj posmrtné. Potrebu jazykových úprav vyvolával okrem aspektu kultivovania jazyka aj ideologický tlak na zrozumiteľnosť literatúry širokým čitateľským masám.

Svoj postulát na čo najväčšiu autentickosť textu však vzápätí sám relativizoval, keď prezentoval názor, že by bolo absurdnosťou nezasahovať do textov klasikov „len z akejsi úzkostlivej snahy po ‚autenticnosti‘ jeho textu“ (Felix 1953: 1158). Sám teda aspoň na rovine deklarácie umiestnil editorský prístup pri príprave čitateľského vydania medzi odmietnutie apretátorských „naplavenín“ v mene Timravinho výroku „nemeň na nej nič“ a medzi odmietnutie textologického purizmu, aby sa autori nepredstavovali aj so svojimi viac či menej objektívne podmienenými štylistickými neobratnosťami a aby sa ich dielam nezabránilo byť nástrojom kultúry prítomnosti. To, čo tak práčne dokazoval, zostávalo aj po stanovení týchto dvoch pólov naďalej hmlisté.

Konkrétny spôsob zaobchádzania s textom klasika pri príprave edícií v SVKL vymedzoval zrejme interný Návrh zásad pri príprave čitateľského vydania našich klasikov (1952), ktorý sa však dosiaľ nepodarilo nájsť.¹¹ Možno však predpokladať, že tento materiál mal styčné miesta s niektorými bodmi, ktoré vo svojej štúdií načrtol J. Felix (Felix 1953: 1159-1162).¹² Aby zúžil hranicu, nakoľko je vlastne možné zasahovať do vplyvov ľudovej reči, cudzích jazykov a autorových zvláštností, vymedzil šesť hlavných bodov editorskej manipulácie s textom:

10 V tom čase zrejme už prebiehala ich spolupráca na vydaní Kraskovho *Diela* (1954), ktorá neskôr pokračovala aj pri príprave revidovaného vydania *Lyrické dielo* (1956).

11 Informáciu o jeho existencii uviedol M. Bakoš v štúdií *Od diletantizmu k vede?* (1960). Na túto skutočnosť upozornila už Rácová 2020: 6.

12 O tom možno zase uvažovať na základe citátu M. Minárikovej: „Táto štúdia sa stala východiskom konkrétnej práce pre vydavateľstvo i editorov“ (Mináriková 1982: 129).

1. „Pri editorskej praxi nesmie byť v nijakom prípade zmenený zmysel textu, porušený význam tej či onej vety alebo súvetia, deformovaný význam, prípadne vnesený do textu iný význam, odchodný od významu v pôvodine“ (Felix 1953: 1159).

2. „Pri editorskej praxi prísne rešpektovať určité umelecké zámery, ktoré autor prípadne sledoval slovosledom, či špeciálnymi vyjadrovacími prostriedkami“ (Felix 1953: 1160). Editor nemá svojimi zásahmi tieto estetické efekty (parodizačné, eufonické a iné) ani potláčať, ani rozmnožovať, estetické pôsobenie sa teda malo zachovať neporušené. Implicitne z toho vyplývalo aj to (a to sa mohlo vzťahovať aj na bod 1), že ak zastaranie nejakej textovej štruktúry v súčasnom jazyku pôsobí už odlišným efektom, bolo by namieste urobiť úpravu, aby sa zachoval želaný efekt podľa autorovej vôle aj v súčasnosti, napríklad je potrebné potlačiť bohemizmy, ktoré boli prirodzenou súčasťou jazyka J. Palárika, aby pri súčasnom stave jazyka nepôsobili tým istým parodizačným efektom, akým v Palárikových hrách pôsobili maďarizmy, germanizmy a galicizmy.¹³

3. „Pri editorskej praxi musí platiť zásada sústavnosti“ (Felix 1953: 1161). To znamenalo, že ak sa editor rozhodne prístupí k určitému typu zásahu, má sa ho konzekventne pridrižovať v celom texte (ak napríklad niekde nahradí slovo *stoletie* slovom *storočie*, má to robiť dôsledne v celom diele).

4. „Pri editorskej praxi treba dbať na to, aby v texte zostaly autorove zámerné jazykové zvláštnosti“ (Felix 1953: 1161). Ako príklad tu uviedol zachovávanie Záborského osobitostí *sloví* (namiesto *povie*), *bo* (namiesto *lebo*), *kritikusi* a *lyrikusi* (namiesto *kritici* a *lyrici*). Zdôvodňoval to okrem iného tým, že ak nejaký výraz autor „sústavne užíva, patrí do jeho lexika ako typické slovo“, alebo mu autor jednoducho „dáva prednosť“.

5. „Pri editorskej praxi musí nás však viesť zásada textovej zrozumiteľnosti, plynulosti štýlovej“ (Felix 1953: 1161). V záujme toho pripúšťal J. Felix možnosť „v malej miere a najmä textoch starších“ upraviť slovosled či hláskoslovie, ak nemajú estetickú funkciu (ako o tom bola reč v bode 2). Ako príklady uviedol: *jezdiť* > *jazdiť*, *pode spoločnú* > *pod spoločnú*, *muhamedán* > *mohamedán*, *pokud* > *pokiaľ*, *po uplynutí dvoch století* > *po uplynutí dvoch století*, mali sa odstraňovať barbarizmy a nesprávne väzby, „ktoré už v časoch toho či onoho klasika boli a pociťovali sa ako nesprávne“, ako „rozvaliny dosiaľ ešte okuzľujúci dojem pôsobia“ > „[...] okúzľujúcim dojom pôsobia“, *azdaj* > *azda*, *hocaj* > *hoci*. Tým sa podľa neho neuberalo nič „na štýle diela, ktoré nijako neaspiruje na nejakú archaičnosť“ (Felix 1953: 1161).

6. „Pri lexikálnych zásahoch zachováваме alebo aspoň sa budeme zo všetkých síl snažiť zachovať striktnú mieru. Slová, ktoré nijako text nezatemňujú a obstoja, nebudeme meniť“ (Felix 1953: 1161). Kritérium nezatemňovania textu je dostatočne zrozumiteľné, ťažšie odčítať, čo chápal J. Felix pod obstojnou. Pozrime sa na jeho exemplifikácie: Netreba teda meniť *mŕtvec* na *umrlec*, štúrovské *že* vo význame *než* však už áno, pretože text znejasňuje. Slovo *pomíjajúcnosť* sa opraví na *pomíjajúcnosť* alebo *pominutelnosť*, *výbežník* na *výbežok*, *spatrovat'*

13 V prítomnej štúdii nie je priestor na podrobnejšie reflektovanie Felixovej editorskej činnosti, poznamenám však, že J. Felix ako editor pripravil prvý z dvoch zväzkov súboru Jána Palárika: *Dielo v dvoch zväzkoch. Zväzok I. Veselohry a divadelné prejavy* (1955).

na *vidieť*. Zatemňovali pôvodné slová text alebo neboli obstojné? J. Felix odporúčal „zásahy robiť tam a len tam, kde ide o barbarizmy a príznaky nevyvinutého jazyka, o chyby, ktoré boli už zrejmyými chybami v časoch toho-ktorého klasika“ (Felix 1953: 1162). Bolo teda obsahom jeho kritéria obstojnosti to, že isté prvky neobstáli z aspektu jazykového vývoja? V každom prípade sa očakávala spolupráca s lingvistami. Na záver J. Felix už iba lakonicky dodal, že edičná úprava poézie bude prísnejšia než prózy.

Dôležitosť všetkých šiestich bodov tkvie v tom, že presnejšie situovali „priestor“ vymedzený medzi apretačnými „naplaveninami“ a textologickým purizmom, a zároveň sa stávali koncepciou inštrukciou aj pre ostatných editorov, čo dosvedčili už slová M. Prídavkovej-Mínárikovej. Ak J. Felix považoval za problematický dodatok „nakoľko je to len možné“ z akademických zásad, tak ani jeho formulácie, že hlavným cieľom editora je „ *podať čo najautentickejší text nášho spisovateľa-klasika*“ (Felix 1953: 1156; zvýraznil J. F.), pričom „zachovávame alebo aspoň sa budeme zo všetkých síl snažiť zachovať striktnú mieru“, neznejú omnoho presvedčivejšie. Zvládnuť náročnú úlohu rozpoznať mieru mala editorovi pomôcť literárnohistorická, literárnokritická a jazykovedná zručnosť, čo ale napokon nemohlo vylúčiť subjektívnosť pri odhadovaní požadovanej miery.

Na jednej strane J. Felix určite prispel k tomu, aby sa obmedzili svojvoľné zásahy len na základe subjektívneho vkusu, keď požadoval, aby editor svoje zásahy zdôvodnil a obhájil určitými kritériami. To, samozrejme, malo viesť k zredukovaniu počtu zásahov, aké vytýkal napríklad A. Mrázovi či R. Brtáňovi, ktorí urobili zmeny, pre ktoré nemali dostatočné odôvodnenie. A. Mráz napríklad *rozum zmenil na um*, „*zavolajú obidva ostatní*“ na „*odvetia obidvaja*“, *zomrel na umrel*, „*počkaj len trochu*“ na „*počkaj len trošku*“, *viac na viacej*, *o dakom na o niekom*, *dakedy na kedysi*, *nádvorník na palatín*, *bábika na lútku*, *ruvanica na ruvačka*, vetu „*V jednom rohu, kde je najviac ľudstva natisnutého, dakto potichu zašepce*“ na „*V jednom kúte, kde je najviac natisnutého ľudu, niekto povie potichu*“. Podľa Felixovho návodu by A. Mráz nemal zmeniť napríklad *zomrel* na *umrel*, ak by to nedokázal odôvodniť. To bolo vzhľadom na predchádzajúce praktiky prínosné. Subjektivizmus však nemohol byť vylúčený úplne a prispievali k tomu aj niektoré Felixove vágne požiadavky. Problematickejšie sa z tohto hľadiska javia predovšetkým posledné dva body (5, 6), prichádzajúce vlastne do konfrontácie najmä s bodmi 1, 2 a 4, ktoré mali zachovávať neporušené vlastnosti textu (hoci na body 1 a 2 sa viaže dodatok o implicitných dôsledkoch, ktoré som opísal v bode 2). Pokiaľ sa podľa bodu 6 nemalo pristupovať k lexikálnym zásahom, ak slová text nezatemňujú alebo obstoja, môže byť miera zatemnenia textu a obstojnosti vnímaná rozličnými editormi odlišne. Pri bode 5 zase to, že kritérium nebolo celkom objektívne, naznačujú aj Felixove formulácie „myslíme, že možno opraviť“, „možno vari opraviť“ (Felix 1953: 1161).

Na druhej strane J. Felix napriek tomu pre čitateľské vydania odporúčal ešte stále pomerne invazívne zasahovanie do jazyka „klasikov“. Hoci považoval za zbytočné až neželané upravovať bohemizmus *knedlík* > *knedľa*, súbežne požadoval opraviť češtiace *pokud* > *pokiaľ*, *spatrovat* > *vidieť*, zrejme podľa kritéria obstojnosti (lebo tie len ťažko mohli zatemňovať porozumenie). Nebolo podľa neho nutné meniť kollárovske tvary *na sardcích* > *na srdcích*, no naproti tomu navrhoval aktualizovať nárečové *azdaj* > *azda* alebo zastarané *muhamedán*

26 > mohamedán. Ešte na začiatku štúdie (na strane 1150) vyčíta J. Felix svojvôľu pri úprave v Timkovej novele *výbežník na výbrežok*, sám však o niečo ďalej (na strane 1161) navrhuje neobratné hľadanie výrazu *výbežník* upraviť na *výbežok*. Prípustnosť niektorých zásahov sa usiloval odôvodniť estetickou funkčnosťou, v jej mene bol ochotný ustúpiť aj od autenticity textu (urobiť zásah), prípadne tiež od jazykovej správnosti (neurobiť zásah). Zásah v mene estetického pôsobenia, štylistickej zrozumiteľnosti a plynulosti sa mal uplatniť i napriek tomu, že sa tým mohol potláčať historický rozmer diela, že sa „zosúčasňovalo“ dielo, ktoré predsa nebolo súčasné, že sa dielo slovakizovalo, štylisticky zdokonaľovalo a podobne. Pritom pri vynaložení nijako nie nadmerného intelektuálneho úsilia je čitateľ schopný v kontexte porozumieť významu takých slov ako *spatrovať*, *azdaj*, *hocaj*, *výbežník*. Ak by sa nevykonala zmena „rozvaliny dosiaľ ešte okúzľujúci dojem pôsobí“ > „[...] okúzľujúcim dojmom pôsobí“, nespôsobilo by to čitateľovi veľké problémy ani z hľadiska textovej zrozumiteľnosti, ani z hľadiska štýlovej plynulosti.

Markantne pocitovaným zásahom môže byť napríklad inštrukcia odstraňovať barbarizmy. *Encyclopaedia Beliana* uvádza v hesle barbarizmy ako príklady slová šuflík, šporhelt, šrauba, dach, ambrél (<https://beliana.sav.sk/heslo/barbarizmy>). Odstránenie takýchto slov môže výrazne pozmeniť osobitý štýl autorovho jazyka. Tieto zmeny teda môžu prísť do rozporu s požiadavkou zachovania „autorových zámerných jazykových zvláštností“. Lenže J. Felix neurčoval, ktorý bod má mať preferenciu, keď riešený jav prichádza do stretu aspoň s dvomi bodmi. Použitie určitých slov síce nemusí obstať z hľadiska súdobej i súčasnej normy a môže sťažovať porozumenie textu (podľa bodu 6 by sa mali upraviť), ale autor sa nimi môže zároveň odlišovať od svojich súčasníkov a môžu byť pre neho charakteristické (podľa bodu 4 by sa mali zachovať). Zrejme práve to malo byť záležitosťou editorovej miery.

Treba jednoznačne povedať, že odmietnutie toho, čo J. Felix nazval textologickým purizmom, jednoducho ide proti autenticite textu a zároveň aj proti práci, ktorú textológ robí pri porovnávaní textových variantov. Textológ najprv namáhavo kolacionuje varianty, aby odlišil autentické znenie textu od neautorských zásahov („apretátorských naplavenín“), aby potom do neho v mene nejakej normy, často ahistorickej, pretože norma editorových čias v časoch autora nemusela existovať, vniesol nové neautentické prvky. Aj keď treba dodať, že to mal robiť v obmedzenej miere a podporiť to argumentačne. Felixove výčitky voči editorom minulosti a návrhy možných riešení vedú tiež k otázke, čo treba vlastne rozumieť pod pojmom autenticita textu a akú relevantnosť má tento pojem pre editora. Vyzerá to tak, že zachovávanie autenticity nebolo také prísne a v podstate nešlo o autenticitu textu v striktnom význame slova (pretože textácia substituovaných slov *spatrovať* a *vidieť* nie je totožná a slovo *vidieť* jednoducho v tomto prípade nie je textovo autentické), ale o akési zachovávanie významovej totožnosti diela a jeho estetických efektov zodpovedajúce abstraktnej autorovej vôli (hádam by sa dal tento rozdiel vyjadriť rozlíšením *textu* a *diela*). Podanie čo najautentickejšieho textu sa teda v niektorých prípadoch vychýlilo na stranu *čo najvernejšieho* – editorovou optikou – *podania autorovej myšlienky* na úkor *čo najvernejšieho podania autorovej štylizácie*. S niektorými Felixovými kritériami ako „plynulosť štýlová“, editorov „takt“ a „textová zrozumiteľnosť“ alebo návrhmi

konkrétnych zmien (viackrát spomínaná substitúcia *spatrovať – vidieť*) polemizoval celkom otvorene aj M. Bakoš (1960: 113).

Keďže úlohou SVKL bola príprava čitateľských vydání, J. Felix nemal dôvod veľmi teoretizovať o dichotómii čitateľské vydanie – vedecké vydanie. Predsa však na margo tejto otázky pripájam poznámku. Aj keď sa za redakcie J. Felixa nepripravovali vedecké vydania, práve v tom čase dosahovala slovenská edičná prax v niektorých edíciách najvyšší štandard z hľadiska prípravy sprievodných textologických poznámok. Edície Hviezdoslavova knižnica alebo neskorší, „pofelixovský“ Zlatý fond slovenskej literatúry sledovali „neodborné“ čitateľské potreby absenciou či minimalizáciou textovokritického aparátu a svojím viac-menej selektívnym princípom, ale edícia Naši klasici, ktorá mala o čosi náročnejší aparát a smerovala ku kompletizácii súborov, azda cielila skôr na odborníka, aj keď nemožno hovoriť o „čistom“ type vedeckého vydania (miestami sa v súvislosti s edíciou hovorilo o čitateľsko-vedeckých, populárno-vedeckých vydaniach alebo sa označovali za kompromis medzi čitateľským a vedeckým vydaním). Tým, že sa J. Felix odvolával na akademický Návrh zásad... z roku 1950, ktorý pripúšťal jazykovú úpravu čitateľského vydania textu nad rámec vedeckého vydania, počítal s ich odlišnosťou aj v oblasti jazykovej úpravy. Treba však uviesť, že vedecké edície na Slovensku boli skôr vzácnosťou. Okrem toho kdesi v pozadí existovalo presvedčenie, že o vedecké vydania sa má starať Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied (Ambruš 1972).¹⁴ Možnosť rozlíšiť dve (a viaceré) simultánne existujúce edície (aj v rovine proklamácie) ako príležitosť na diferenciaciu editorských prístupov, možnosti odlišného výberu východiskového textu a odlišnej miery jazykovej aktualizácie bola čoskoro potláčaná. Onedlho sa už považovali odlišné texty v edíciách aj proklamatívne za anomáliu (Šmatlák 1954: 376-377), respektíve bola vznesená požiadavka na textovú totožnosť čitateľského a vedeckého vydania (ich odlišnosť mala spočívať iba v odlišnom sprievodnom aparáte; Rosenbaum 1954: 270). Napriek tomu možno zaznamenať, že v Hviezdoslavovej knižnici vyšiel Kalinčiakov historický román pod názvom *Knieža liptovské* (1960), onedlho v novej úprave v edícii Naši klasici ako *Knieža liptovský* (1963). Takéto odlišnosti vznikali pravdepodobne v prípadoch, keď bolo dielo vydané v Hviezdoslavovej knižnici ešte pred vydaním súboru v edícii Naši klasici.

J. Felix sa v krátkosti vyjadril aj k spôsobu komentovania edícií. Čitateľské vydanie má byť podľa neho komentované starostlivo, nie však puntičkársky, uvravené. Vysvetlivky majú pomáhať lepšie porozumieť textu, nie podávať encyklopedický výklad komentovaného úseku. V tomto smere vyzdvihol prácu

14 Odrazom tejto predstavy by mohli byť *Súborné dielo Ivana Krasku*, edične pripravené Michalom Gáfrikom vo Vydavateľstve Slovenskej akadémie vied, tiež edícia Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied Korešpondencia a dokumenty alebo zborník Matice slovenskej *Literárny archív*. Napríklad vo Veľkej Británii vychádzajú čitateľské vydania v edíciách Penguins Classics, Wordsworth Classics, Collins Classics a ďalších. Vedecké vydania pripravujú univerzitné vydavateľstvá Oxford University Press, Cambridge University Press či Edinburgh University Press.

Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka (1954)

V roku 1954 publikoval J. Felix štúdiu *Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka*, v ktorej osvedčil svoju schopnosť pracovať s textologickým materiálom. Poukázal na to, že vydávanie prózy štúrovcov sa oneskorovalo za poéziou. V krátkosti zhrnul vydávanie Kalinčiakových textov až do súčasnosti a následne sa zamerlal na analýzu štvorzväzkového výberu z diela J. Kalinčiaka pripraveného A. Mrázom (Matica slovenská 1951 – 1952), ale aj Mrázovho výberu z Kalinčiakovej publicistiky *O literatúre a o ľuďoch* (Pravda 1949). Voči Mrázovým riešeniam vzniesol nasledujúce námietky: opieranie sa o neskoršie vydania Kalinčiakovo diela (okrem povesti *Orava*, odtlačenej podľa znenia v časopise *Sokol* v roku 1870), rozpor s Kalinčiakovou vôľou v dôsledku nerešpektovania vydania poslednej ruky, uplatnenie rôznych kritérií voľby východiskového textu v rámci celku a neodôvodnené zásahy do autorovho jazyka.

Pre J. Felixu bolo jedným z najzásadnejších princípov textológie riadiť sa spisovateľovou intenciou (Felix 1954: 362), a to tak v otázke autorovho jazyka, ako i v otázke východiskového textu. Trval na zásade, ktorá v tom čase prevládala, že za základ edície má byť vzatý posledný autorizovaný text, ktorý vyšiel za života autora, prípadne taký text, ktorý stihol autor pred smrťou aspoň dokázateľne autorizovať, hoci nevyšiel tlačou (tento principiálny postoj potvrdil aj vo Vydavateľských poznámkach k prvému zväzku Palárikových spisov). Pri Kalinčiakovi sa to však komplikovalo. S oporou v Kalinčiakovom životopise a v komparácii s predošlými verziami považoval J. Felix aj posmrtné zväzky súborných *Povestí Jána Kalinčáka* (Kníhtlačiarско-účastinársky spolok, edícia Národný zábavník, redaktor Ján Francisci; prvých sedem zväzkov vyšlo v rokoch 1871 – 1873, záverečný ôsmy zväzok vyšiel až v roku 1889) za pripravené samotným autorom ešte pred smrťou. Vychádzal z toho, že medzi jednotlivými verziami sú zmeny takého charakteru (slovosled, hláskoslovie, tvaroslovie, zmeny lexiky, aktualizácia výrazu, štylistika, spresňovanie, dopĺňanie pasáží, vynechávanie viet a podobne), že pri rešpekte ku Kalinčiakovej osobe a k jeho majstrovstvu by sa ich redaktor J. Francisci neodvážil urobiť, takže ich pôvodcom mohol byť jedine autor (v istých prípadoch J. Felix pripúšťa aj blanco autorizáciu).

Motivácia týchto zmien mala vychádzať z toho, že pri prvom časopi-seckom vydaní v *Orle tatranskom* alebo *Nitre* zasahovali do jeho textu redaktori (Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban), a to proti Kalinčiakovej vôli, čo chcel J. Felix v novej redakcii napraviť. S tým možno súhlasiť. Trochu pochybne však znie Felixovo paušálne tvrdenie bez textovej evidencie, že odlišnosti medzi verziami

15 Takýto minimalistický a súčasne funkčný vysvetlivkový aparát zastával aj Cyril Kraus (1969). Naproti tomu J. Ambruš presadzoval vyčerpávajúce vysvetlivky (Ambruš 1967, 1983) – jedným z jeho argumentov bolo, že na Slovensku chýbali ešte viaceré encyklopedické publikácie, respektíve hrozila strata niektorých cenných informácií, ak nebudú zaznamenané. Túto požiadavku však formuloval najmä v súvislosti s prípravou vedeckého vydania. Na inom mieste zdôrazňoval interaktívnu spätosť vysvetľovaného miesta a vysvetlivky (Ambruš 1972: 69). Na porovnanie uvádzam súčasný koncept Michaela Špirita, v ktorom zjavuje komentár encyklopedického charakteru (ktorý dnes dokáže suplovať internet) a prisudzuje mu úlohu intratextového motívického rezervoára (Špirit 2019: 201-207).

Kalinčiakovej novely *Milko hrob* (ale tento príklad sa mal zrejme vzťahovať aj na ďalšie Kalinčiakove texty) sú zapríčinené tým, že autor pri redakcii *Povestí Jána Kalinčáka* „sám znovu vkladá do tejto novely povypúšťané partie“ (Felix 1954: 371), ktoré mu redaktor ešte pred uverejnením v časopise odstránil. Napriek tomu, že táto Felixova interpretácia je možná, je neistá bez textového prameňa, ktorý redigoval L. Štúr. J. Kalinčiak sa predsa nemusel obmedziť iba na vrátenie pasáží do diela, odlišnosti mohli byť aj dôsledkom úplne novej textácie (pravda, to v tomto prípade nič nemení na výbere východiskového textu).¹⁶

J. Felix vystríhal, kam môže viesť nerešpektovanie pravidla poslednej ruky: A. Mráz si voľbou „neskorších vydání“ (teda posthumných) zvolil obdobné znenie, aké sám J. Kalinčiak zavrhol.¹⁷ Vydanie, z ktorého A. Mráz vychádzal, odvodzovalo svoje textové znenie z vetvy vedúcej od prvého časopiseckého odtlačku, ktorý upravoval (v prípade novely *Milko hrob*) L. Štúr z obáv pred cisársko-kráľovskou cenzúrou, čím vo Felixovej interpretácii dielo nadobúdalo namiesto revolučného charakteru „walterscottovský“ ráz. Editor Kalinčiakových spisov mal však jeho dielo usporiadať podľa jeho vnútorného vývinu, teda od fantastického charakteru k uvedomelému úsiliu postihnúť sociálnu skutočnosť (Felix 1954: 361). To sa podľa Felixa malo uskutočniť jednak chronologickým usporiadaním diel, jednak voľbou správnych východiskových textov. Na záver pripojil ešte poznámky o potrebe skompletizovať Kalinčiakovu publicistiku.

K Felixovmu dokazovaniu však treba pripojiť poznámku, že principiálnu pochybnosť vzbudzuje už Mrázov postup namiesto originálneho autorizovaného prameňa vychádzať z neautorizovaného posmrtného vydania (aj keď sa tento postup v slovenských reáliách až príliš vžil). J. Felix poukázal aj na problém, že A. Mráz nie vždy dôsledne uvádzal konkrétne vydanie, z ktorého vychádzal, ale písal neurčito o príprave „podľa neskorších vydání“. Následne koláciou zistil, z ktorých vydání A. Mráz vychádzal (Felix 1954: 373). Východiskový text *Reštavrácie* doložil na príklade premenlivosti jednej vety:¹⁸

- I. Teraz sedel za stolom, prámovanú čapicu na hlave majúć...
- II. Teraz sedel za stolom, v prámovanej čapici na hlave
- III. Teraz sedel za stolom, v prámovanej čapici na hlave...
- IV. Teraz sedel za stolom, prámovanú čapicu na hlave majúć...
- V. Teraz sedel za stolom, s prámovanou čapicou na hlave...

16 J. Felix toto tvrdenie mohol ešte oprieť o Kalinčiakov nedatovaný list (editor J. Noge ho včlenil medzi listy z 19. januára 1856 a 16. augusta 1857) J. M. Hurbanovi (ak ho v tom čase J. Felix poznal), v ktorom vyjadruje svoju nevoľu nad Hurbanovými zásahmi do fragmentu povesti *Knieža líptovský* uverejneného v *Slovenských pohľadoch* (Kalinčiak 1965: 280-281). V liste si od Hurbana vehementne pýtal rukopis naspäť, „lebo to predsa svet vidieť musí, aké fušeriády a karikatúry sa z mojich vecí stali“ (Kalinčiak 1965: 281). Vzbudzuje to dojem, že práve preto, aby sa poukázalo na „fušeriády a karikatúry“, J. Kalinčiak plánoval vydať pôvodné znenie. Ani to však nie je jednoznačným dôkazom, že J. Kalinčiak dodatočne nerobil zmeny.

17 Mrázovo chybné opieranie sa o editorsky upravené posthumné vydanie nie je automaticky potvrdením všeobecnej platnosti pravidla poslednej ruky, ako to mohli naznačovať Felixove slová.

18 I. = *Reštavrácia* (*Lipa I.*, 1860); II. = *Povesti Jána Kalinčáka I. Reštavrácia* (Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1871); III. = *Reštavrácia* (Pešťbudín: F. Votruba, 1906); IV. = *Reštavrácia. Obrazy z nedávnych časov* (Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1909); V. = *Reštavrácia. Obrazy z nedávnych časov. Sväzok I* (Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1919).

Podľa Felixovej analýzy si A. Mráz zvolil za východiskový text *Reštavrácie* neautorizované, redaktorsky upravované posthumné vydanie (V.). Nielenže čerpal z redaktorsky upravených posthumných vydaní, ale na dôvažok východiskový text následne aj ďalej jazykovo upravoval. Tento postup J. Felix výrečne dokumentoval na príklade Kalinčiakovej novely *Mládenec slovenský*: editor A. Mráz vychádzal z neakceptovateľne apretovaného textu vydaného v Kníhtlačiarskom účastinárskom spolku v roku 1922 a pripojil ku Kalinčiakovmu textu ďalšie svojvoľné a neodôvodnené zmeny (u Kalinčiaka utláčaný *borí sa* proti utláčateľovi, v Mrázovom vydaní utláčaný *vystupuje* proti utláčateľovi). Podobným spôsobom postupoval až na výnimky aj pri ostatných textoch. Vo viacerých prípadoch sa prikláňali posthumné vydania, z ktorých A. Mráz vychádzal, k textácii editio princeps s neželanými redaktorskými zásahmi. J. Felix naproti tomu zaujal kritický postoj k využívaniu editio princeps a rozhodne presadzoval vydanie poslednej ruky, ktoré zdôvodňoval pridržiavaním sa autorovej vôle. Ako vidno, J. Felix pritom nezohľadňoval skutočnosť, že autorova vôľa sa v čase mení, a autorovu vôľu stotožňoval výhradne s jeho poslednou vôľou (i keď v špecifickom Kalinčiakovom prípade to bolo, zdá sa, správne).

Napriek tomu, že Felixova štúdia vyšla už v roku 1954, k vydávaniu Kalinčiakovho súborného diela prišlo až v roku 1963.¹⁹ Podľa edičného návrhu J. Nogeho a v edičnej príprave Zlaty Dôňčovej vyšli Kalinčiakove *Spisy* v edícii Naši klasici v štyroch zväzkoch: *Pút lásky* (1963), *Knieža liptovský* (1963), *Reštavrácia* (1964), *O literatúre a ľuďoch* (1965). V poznámkach k štvrtému zväzku J. Noge uviedol, že v otázkach východiskového textu sa súbor pridržiaval Felixových zistení a vychádzal z vydania v *Národnom zábavníku*. Edícia však aktualizovala usporiadanie použité v *Národnom zábavníku* a vtlačila mu určité princípy (na vyše sa medzičasom našli nové Kalinčiakove texty).

Mimochodom, Felixova štúdia *Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka* vyšla v treťom, textologickom čísle časopisu *Slovenská literatúra* v roku 1954.²⁰ V čísle bol okrem domácich textologických štúdií a recenzií a zahraničných príspevkov (štúdia Konrada Górskeho *Polská textológia*, *Pravidlá kritického vydávania maďarských klasikov* alebo text slovenského germanistu Elemíra Terraya *O vydávaní klasikov v NDR*) publikovaný aj výber z veľkej diskusie sovietskych textológov prebiehajúcej v rokoch 1952 – 1953 v sovietskych novinách *Literaturnaja gazeta*, ktorá mohla pôsobiť vo viacerých spomínaných aspektoch na slovenskú edičnú prax inštruktívne, prípadne stimulačne. Aj v nej sa prezentovalo presvedčenie o nespochybniteľnosti pravidla poslednej ruky, hľadal sa model typologického rozvrstvenia vydaní, vyslovovali sa názory o významnej spoločenskej pôsobnosti národnej klasiky, potreba edíciami nastavovať normu správneho písania a tak ďalej. Po štúdiách uverejnených v roku 1954 v časopise *Slovenská literatúra* však na

19 Ešte predtým vyšli v Hviezdoslavovej knižnici zväzky *Orava – Svätý duch* (1957, editor J. Nižnánsky) a *Knieža liptovské* (1960, editor Daniel Šulc); keď ešte edícia vychádzala v Matici slovenskej, vyšla v nej aj *Reštavrácia* (1950, bez uvedenia editora, pravdepodobne ním bol autor úvodu A. Mráz).

20 K štúdiu J. Ambruša *Dielo Ludovíta Štúra (K problematike akademického vydania)* v tomto čísle bola pripojená poznámka „Čítané ako referát na zasadnutí Textologickej komisie pri ÚSL dňa 7. júla 1954“. Možno uvažovať o tom, že aj ďalšie slovenské príspevky v tomto čísle sa vzťahujú k uvedenej schôdzi. M. Príдавková-Mináriková hovorila o konferencii, ktorú v tomto období stimuloval zvýšený záujem o textológiu, a v tejto súvislosti spomenula aj textologické číslo časopisu *Slovenská literatúra* (Mináriková 1982: 131).

dlhší čas – azda okrem recenzií zahraničnej sekundárnej literatúry M. Prídavkovou-Minárikovou – nebolo stimulované textologické myslenie. Postupne sa v SVKL pod vedením J. Felixa vyprofilovali kontúry edičného programu a edičných sérií a práca vo vydavateľstve podliehala určitej zotrvačnosti.

Prekladať diela našich klasikov do dnešnej slovenčiny? (1957)

Úsilie sprístupňovať klasické literárne dedičstvo širokým masám čitateľov sa často spája predovšetkým s päťdesiatymi rokmi 20. storočia a ich dobovými deformáciami. Odtlačok doby vidno aj na rozhovore, ktorý z pozície vedúceho redaktora oddelenia pre vydávanie slovenskej a českej literatúry v SVKL poskytol J. Felix v roku 1957 bratislavským novinám *Večerník*. Okrem iného²¹ v ňom prezentoval aj odvážnu ambíciu, aby sa diela klasikov časom stali „denným chlebom celého nášho národa“, aby prenikli „aj medzi robotníkov a roľníkov“ (Felix 1958: 3). Názor, že diela významných slovenských autorov minulosti by mali preniknúť medzi širokú verejnosť, však nebol u J. Felixa celkom nový. Pri príležitosti vydania *Smrti Jánošíkovej* J. Botta v roku 1942 (editor R. Brtáň) volal po kritických vydaniach s obsiahlym vysvetlivkovým aparátom, ktorý by poslužil účelom „spopularizovania a tým aj vniknutia hodnôt diela do najširších vrstiev“ (Felix 1942: 13). Takéto vydania by mali podľa neho zabraňovať tomu, aby sa zo slovenských spisovateľov stávali nečítané „muzeálne postavy“. J. Felix požadoval, aby „klenoty“ slovenskej literárnej minulosti poznali široké vzdelancké vrstvy, ba všetci, a to z vlastnej čitateľskej skúsenosti.²² V rozhovore z roku 1957 dokonca vyslovil myšlienku, že ak by sa literárne dielo jazykovo „vzdialených“ autorov, akými boli Ján Hollý, Ján Kollár a im podobní, vydávalo pre súčasných čitateľov „vo výtečnom preklade v spisovnej slovenčine, preniklo by oveľa širšie než doteraz a pred nami by sa zjavil tento básnik v plnej sile básnického génia“ (Felix 1958: 3). To viedlo v slovenskom kontexte k osobitným prípadom adaptácie textu, k projektom takzvaného vnútrojazykového a vnútroliterárneho prekladu. Za touto Felixovou iniciatívou

21 Za zaznamenanie stojí aj čiastočná bilancia štvorročnej práce SVKL a svedectvo o vydavateľských plánoch. Pri vzniku SVKL v redakcii vypracovali „perspektívny plán“. Felixove slová odkrývajú, ako sa niektoré plány neuskutočnili alebo sa jednoducho zmenili. Vydanie súborného diela J. Kráľa ohlasoval ako dvojzväzkové (napokon vyšlo v jedinom zväzku), z iných súborov tiež nevyšli všetky plánované zväzky (napríklad L. Štúra, G. K. Zechentera-Laskomerského, J. G. Tajovského, Timravy, Jégého). V perspektíve šiestich-siedmich rokov sa rátať s vydaním všetkých základných diel slovenskej klasiky. Plán sa nakoniec oneskoril, pretože dva zväzky L. Podjavorinskej vyšli až v roku 1970, dielo S. Chalupku v roku 1973. – Na okraj uvádzam, že J. Noge polemizoval s názorom niekdajšieho riaditeľa SVKL Jána Poničana (riaditeľom bol v rokoch 1959 – 1964) vysloveným v roku 1962, že vydanie slovenského literárneho dedičstva je jednorazovým projektom. J. Poničan predpokladal dovydávanie edície *Naši klasici* v roku 1965; napokon vyšiel posledný zväzok edície, premenovanej už na *Slovenskí klasici*, v roku 1974 (Noge 1967: 32-34). J. Noge si pritom pomohol citátom šéfredaktora vydavateľstva Jána Ferenčíka, ktorý vyjadril potrebu priebežne aktualizovať podobu vydaní z literárnohistorického, textového (J. Ferenčík tým možno myslel jednak spôsob edičného spracovania textu, jednak stav dochovania prameňov) a bibliografického hľadiska, ale aj z hľadiska premien textologických koncepcií, permanentnej dostupnosti klasiky na čitateľskom trhu, polygrafickej výbavy zväzkov a jednotného editorského prístupu vo všetkých zväzkoch súboru. J. Noge videl nedostatky v edičnom uchopovaní diel J. Záborského, J. M. Hurbana, P. O. Hviezdoslava, S. H. Vajanského, Jozefa Škultétyho a ďalších, J. Ferenčík spomínal J. Záborského, J. G. Tajovského, Š. Krčméryho a iných.

22 Podľa informácií J. Nogeho narástol od roku 1953 do roku 1962 počet odoberateľov základného radu *Hviezdoslavovej knižnice* z 21 000 na 64 000, v roku, keď J. Noge písal svoju štúdiu, ich bolo 55 000 (Noge 1967: 30). Takéto vysoké náklady boli spojené s očakávaním, že diela klasikov preniknú k širokým čitateľským masám.

32 vnútrojazykového prekladu na Slovensku zrejme stála aj jeho znalosť francúzskych reálií. K. Bednárová uvádza, že vo francúzskej kultúre sa vnútrojazykový preklad etabloval v druhej polovici 19. storočia (Bednárová 2014: 189), pričom išlo o preklady zo stredovekej francúzštiny. Preklady literárnych diel 19. storočia do modernej slovenčiny sú unikátom.²³ Ak sa teda približovanie jazyka klasikov spája s deformáciami päťdesiatych rokov, potom stojí za pozornosť, že prvý výstup Felixom iniciovaného projektu – prebásniť *Selanky* J. Hollého do súčasného jazyka básnikom Jánom Kostrom – vyšiel až v roku 1965.²⁴

Domnievam sa, že podobné motivácie, ktoré viedli k vzniku vnútrojazykového prekladu, ovplyvňovali súčasne aj spôsob úpravy jazyka autora, ktorý bol v slovenskej textológii považovaný za akceptovateľné zaobchádzanie s textom staršieho literárneho diela. Hoci zásahy do autorovho textu sa mali aj vďaka redakčnému pôsobeniu J. Felixa oproti minulosti zredukovať, v jeho návrhu – v mene štylistickej zrozumiteľnosti, štyľovej plynulosti, nezatemňovania textu a obstojnosti a podobne – bola ich miera ešte stále pomerne výrazná. Podľa M. Bakoša, ktorý v roku 1960 v štúdiu *Od diletantizmu k vede?* bilancoval desaťročné edičnej práce, zapríčiňovalo nadmernú modernizáciu editovaných textov, ktorou sa jazyk spisovateľa nivelizoval, práve prílišné úsilie o priblíženie sa súčasnému čitateľovi (Bakoš 1960: 105). Kým M. Bakoš odkázal priamo na Felixovu koncepciu, nepriama polemika zaznela vo formuláciách Cyrila Krausa. Ten neskôr zopakoval Bakošov postreh, keď motiváciu tohto postupu videl v precenení funkcie literatúry, pretože „diela klasikov sa považovali za živú súčasť súčasného literárneho snaženia. Pripisoval sa im široký dosah, pôsobenie na široké masy, s čím išlo ruka v ruku čo najväčšie prispôbovanie textov dnešnému úzu“ (Kraus 1969: 215). Aj na tom sa zreteľne ukazuje silný vplyv kultúrno-politickej situácie a predstavy o schopnosti literatúry naplňovať aktuálne spoločenské úlohy, ktoré sa aplikovali na edičnú politiku a výsledky edičnej práce.

Záver

J. Felix počas svojho pôsobenia na poste redaktora oddelenia vydávania slovenskej a českej literatúry SVKL bol jedným z hlavných autorov koncepcie vydávania slovenského literárneho dedičstva a spolupracoval na vytváraní profilu viacerých kľúčových edícií. Jeho koncepcia vplývala na spôsob edičnej práce aj v období, keď sám už v tejto oblasti nepôbil.

Kontúry jeho textologického myslenia sa utvárali v konfrontácii s dobovými možnosťami a obmedzeniami. V jeho textologických štúdiách nájdeme viaceré spoločné body s názormi vyjadrenými v sovietskych diskusiách o vydávaní klasiky a dobovo preferované princípy. Napriek tomu bol jeho základnou metódou živý kontakt s materiálom, dôverná znalosť jazyka a jeho nuáns.

V reakcii na štádiá živelného vydávania slovenských literárnych diel minulosti sa stalo hlavným motívom textologických výstupov J. Felixa zamedzenie

23 Podľa K. Bednárovej mohli J. Felixovi vnuknúť myšlienku vnútrojazykového prekladu vydanie výberu z poézie J. Hollého *Na slovenský národ* (1957, editor J. Ambruš) v Hviezdoslavovej knižnici (Bednárová 2014: 187-188).

24 V nasledujúcom období boli adaptované na modernú slovenčinu napríklad diela *Príhody a skúsenosti mladíka Reného* (1970) Jozefa Ignáca Bajzu v preklade J. Nižnánskeho, *Dcéra Slávy* (1979) J. Kollára a *Tatarská múza so slovanskou lýrou* (1986) Pavla Jozefa Šafárika v prekladoch Ľubomíra Feldeka.

svojvoľným, nesystematickým a nezdôvodneným (či dokonca nezdôvodniteľným) editorským zásahom prepojené s úsilím o čo najväčší rešpekt k autorskej vôli (hoci chápanej aj mierne vykonštruovane). Primárnym základným predpokladom textologickej práce postavenej na vedeckých princípoch bol podľa neho systematický a dôkladný výskum pramennej bázy literárneho diela, ich kolácia a identifikácia neautorských prvkov, takzvaných „apretátorských naplavenín“ a tiež dôsledkov cenzúry. V otázke prípravy textu hľadal optimálny model medzi odmietnutím „apretátorských naplavenín“ a odmietnutím „textologického purizmu“. Predložil alternatívny návrh spôsobu jazykovej aktualizácie textu, ktorý sa mal zakladať na určitých kritériách s cieľom minimalizovať priestor pre svojvoľné editorské zásahy a editorov osobný vkus. V tejto súvislosti stanovil šesť orientačných kritérií, podľa ktorých sa malo pristupovať k jazykovej aktualizácii textu. Niektoré body sa orientovali na oblasti, do ktorých neslobodno zasahovať, ďalšie body vytvárali editorovi priestor v obmedzenej miere zasahovať aj do „textovej zrozumiteľnosti, plynulosti štýlovej“ a prípadne aj do lexiky, ak by text bez tohto zásahu *zatemňovali*. Tieto zásahy pripúšťal aj napriek princípu autenticity textu, a to dokonca v mene autorovej vôle (avšak aj po autorovej smrti), priblíženiu sa k jazykovej správnosti a dobovému čitateľovi.

Napriek tomu, že z dnešného pohľadu niektoré kritériá neboli zvolené najvhodnejšie (redukovanie barbarizmov) alebo neboli stanovené jasne (kritérium *nezatemňovania textu* si môže každý editor vysvetľovať po svojom), predsa len stanovovali určitú hranicu a v konečnom dôsledku redukovali množstvo zásahov do autorovho jazyka, pretože editora nútili zásah zdôvodniť. To malo vzhľadom na predchádzajúcu ničím nekorigovanú editorskú činnosť jednoznačne pozitívny vplyv: s použitím Felixovho vlastného slovníka, podarilo sa mu zregulovať „apretátorské naplaveniny“.

Treba mať na pamäti, že J. Felix sa zaoberal podobou čitateľských vydaní. Pri neexistencii vedeckých vydaní mal však ním navrhovaný spôsob úpravy potenciál presadiť sa ako dominantný a stať sa všeobecnou normou. Ako redaktor vydavateľstva, ktoré sa zaoberalo prípravou čitateľských vydaní, nevenoval zvláštnu teoretickú pozornosť diferenciacii typov vydaní. Z jeho uvažovania je však zjavné, že počítal s odlišnou jazykovou úpravou čitateľského vydania na rozdiel od vedeckého. Za jeho redaktorstva sa vo vydavateľstve ustálili viaceré typy čitateľských vydaní.

Pri otázke výberu východiskového textu presadzoval J. Felix dobovo preferovaný princíp vydania poslednej ruky. Týmto spôsobom sa urobí zadosť autorovej vôli, čo malo byť aj zárukou objektívnosti. Zaujímavosťou je, že proti mechanicky uplatňovanému princípu posledného autorizovaného vydania sa neargumentovalo aj literárnohistorickým významom niektorého z vydaní.

Faktor personálneho vplyvu J. Felixu očividne zohrával významnú úlohu pri nastavení koncepcie čitateľskej prístupnosti. Kým on sám hovoril o úpravách odstraňujúcich zatemnené miesta textu (Felix 1953: 1161), nasledujúca generácia editorov jeho koncepciu prijala: M. Prídavková-Mináriková uvažovala o úprave činiacej dielo prístupným dnešnému publiku (Prídavková 1955: 384), Peter Liba o „otváraní“ textu súčasnému čitateľovi (Liba 2005: 11). Iným a oveľa radikálnejším výrazom približovania klasikov širokým masám dnešných čitateľov bol projekt vnútrojazykového a vnútoliterárneho prekladu, ktorý taktiež inicioval

34 J. Felix, v zhode so svojim názorom, že dielo klasikov má zostať živou hodnotou prítomnou v národnom spoločenstve. V neplánovanej symbióze sa tu stretávali ideologické požiadavky sprístupnenia pokrokovej literatúry čitateľským masám (s dôrazom na slová ideológia – pokrok – masa) s úprimným úsilím priblížiť čitateľskej verejnosti jazykovo odťažité texty.

Otázkou ďalšieho výskumu je, aké dôsledky malo koncepčné uvažovanie J. Felixa na jeho vlastnú edičnú prax (a vôbec súvekkú edičnú prax) a do akej miery dokázal svoje postuláty aplikovať v edíciách, ktoré pripravoval.

Štúdia je výstupom grantového projektu APVV-20-0414 DISPRO – *Digitálna zbierka slovenskej prózy*. Riešiteľská inštitúcia: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i. Zodpovedný riešiteľ: doc. Marek Debnár, PhD. Doba riešenia: 07/2021 – 06/2025.

Pramene

- KALINČIAK, Ján, 1965. *O literatúre a ľuďoch*. Edičný návrh, edičné a bibliografické poznámky vypracoval a štúdiu napísal Július Noge. Edične pripravila a článok O pôsobnosti literárnej spoločnosti malohontskej z českého originálu preložila Zlata Dónčová. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- KRASKO, Ivan, 1954. *Dielo*. Editor Jozef Felix. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- KRASKO, Ivan, 1956. *Lyrické dielo*. Editor Jozef Felix. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- PALÁRIK, Ján, 1955. *Dielo v dvoch zväzkoch. Zväzok I. Veselohry a divadelné prejavy*. Editor Jozef Felix. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

Literatúra

- AMBRUŠ, Jozef, 1954. Dielo Ludovíta Štúra (K problematike akademického vydania). *Slovenská literatúra*, roč. 1, č. 3, s. 281-293. ISSN 0037-6973.
- AMBRUŠ, Jozef, 1967. Edičná poznámka. In *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin: Matica slovenská, s. 380-390.
- AMBRUŠ, Jozef, 1972. K textologickým problémom pri vydávaní našich klasikov. In MARKUŠ, Anton, ed. *Človek a kniha: Zborník štúdií k 25. výročiu vydavateľstva Tatran*. Bratislava: Tatran, s. 63-72.
- AMBRUŠ, Jozef, 1983. K problematike vydávania Listov Jána Kollára. *Slovenská literatúra*, roč. 30, č. 6, s. 566-569. ISSN 0037-6973.
- BAKOŠ, Mikuláš, 1960. Od diletantizmu k vede? (K vývinu slovenskej textológie v poslednom desaťročí). *Slovenská literatúra*, roč. 7, č. 1, s. 97-116. ISSN 0037-6973.
- BEDNÁROVÁ, Katarína, 2014. Jozef Felix a editorská prax. In TRUHLÁŘOVÁ, Jana, ed. *Jozef Felix (1913 – 1977) a cesta k modernej slovenskej romanistike*. Bratislava: Veda, s. 178-201. ISBN 978-80-224-1346-6.
- FELIX, Jozef, 1942. Nové vydanie Bottovej Smrti Jánošíkovej. *Elán*, roč. 13, č. 3, s. 13-14.
- FELIX, Jozef, 1953. O vydávaní klasikov. *Slovenské pohľady*, roč. 69, č. 12, s. 1133-1164.
- FELIX, Jozef, 1954. Poznámky k vydávaniu Spisov Jána Kalinčiaka. *Slovenská literatúra*, roč. 1, č. 3, s. 358-375. ISSN 0037-6973.
- FELIX, Jozef, 1957. Prekladať diela našich klasikov do dnešnej slovenčiny? (Dr. J. Felix hovorí o vydávaní klasikov v SVKL). *Večerník*, roč. 2, č. 254, s. 3.
- FELIX, Jozef, 1958. Vydanie Dobšinského rozprávok videné od redakčného stola. *Nová literatúra*, roč. 2, č. 7, s. 5-6.
- FELIX, Jozef, 1961. Klasické literárne diela v úpravách: Niekoľko poznámok a návrhov. *Zlatý máj*, roč. 4, č. 3, s. 103-107.
- HAŠKOVÁ, Zuzana, 2013. Slovenská textológia a editorstvo v druhej polovici 20. storočia. *Slovenská literatúra*, roč. 60, č. 2, s. 143-155. ISSN 0037-6973.

- KRAUS, Cyril, 1969. O vydávaní textov. *Slovenská literatúra*, roč. 16, č. 2, s. 214-219. ISSN 0037-6973.
- LIBA, Peter, 2005. Ambrušova koncepcia textológie a editorstva. In MAŤOVČÍK, Augustín, ed. *Biografické štúdie 31*. Martin: Matica slovenská, s. 11-19.
- NOGE, Július, 1967. Tatran a národná kultúra. Dvadsať rokov vydavateľskej činnosti 1947 – 1966. In BOLČÍKOVÁ, Elena, ed. *Dvadsať rokov vydavateľstva Tatran. Bibliografický súpis kníh od r. 1947 po r. 1967*. Bratislava: Tatran, s. 11-68.
- OŤRUBA, Mojmir, 2012. Vyjádření k programu edice Slunovrat. In *Hledání národní literatury*. Editor Dalibor Dobiáš. Praha: Academia, s. 352-369. ISBN 978-80-200-2179-3.
- PAŠTEKA, Július, 2008. 1. Redaktor, textológ, editor slovenskej literatúry. In *Jozef Felix ako literárna osobnosť*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 157-166.
- PRÍDAVKOVÁ-MINÁRIKOVÁ, Marianna [MINÁRIKOVÁ, Marianna], 1982. Jozef Felix – textológ. *Slovenská literatúra*, roč. 29, č. 2, s. 127-134. ISSN 0037-6973.
- RÁCOVÁ, Veronika, 2020. Odborná reflexia problematiky textologickej a edičnej prípravy kníh (k začiatkom teoretickej textológie na Slovensku). *Slovenská literatúra*, roč. 67, č. 1, s. 1-10. ISSN 0037-6973.
- ROSENBAUM, Karol, 1954. Úlohy slovenskej textológie. *Slovenská literatúra*, roč. 1, č. 3, s. 265-280. ISSN 0037-6973.
- ŠMATLÁK, Stanislav, 1954. K novým vydaniam Hviezdoslavových diel. *Slovenská literatúra*, roč. 1, č. 3, s. 375-381. ISSN 0037-6973.
- ŠPIRIT, Michael, 2019. *Textologie dnes (Příručka pro začínající editory)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. ISBN 978-80-88069-90-4.
- TEPLAN, Dušan, 2016a, ed. Literárni vedci v sebakritike (Z archívov slovenskej literárnej vedy I.). *Litikon*, roč. 1, č. 1, s. 91-105. ISSN 2453-8507.
- TEPLAN, Dušan, 2016b, ed. Textologické zásady a edičné koncepcie na Slovensku (Z archívov slovenskej literárnej vedy II.). *Litikon*, roč. 1, č. 2, s. 125-156. ISSN 2453-8507.

Elektronické zdroje

Barbarizmy. Encyclopaedia Beliana. ISBN 978-80-89524-30-3. Dostupné online:
<https://beliana.sav.sk/heslo/barbarizmy>

Mgr. Martin Navrátil, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Martin.Navratil@savba.sk